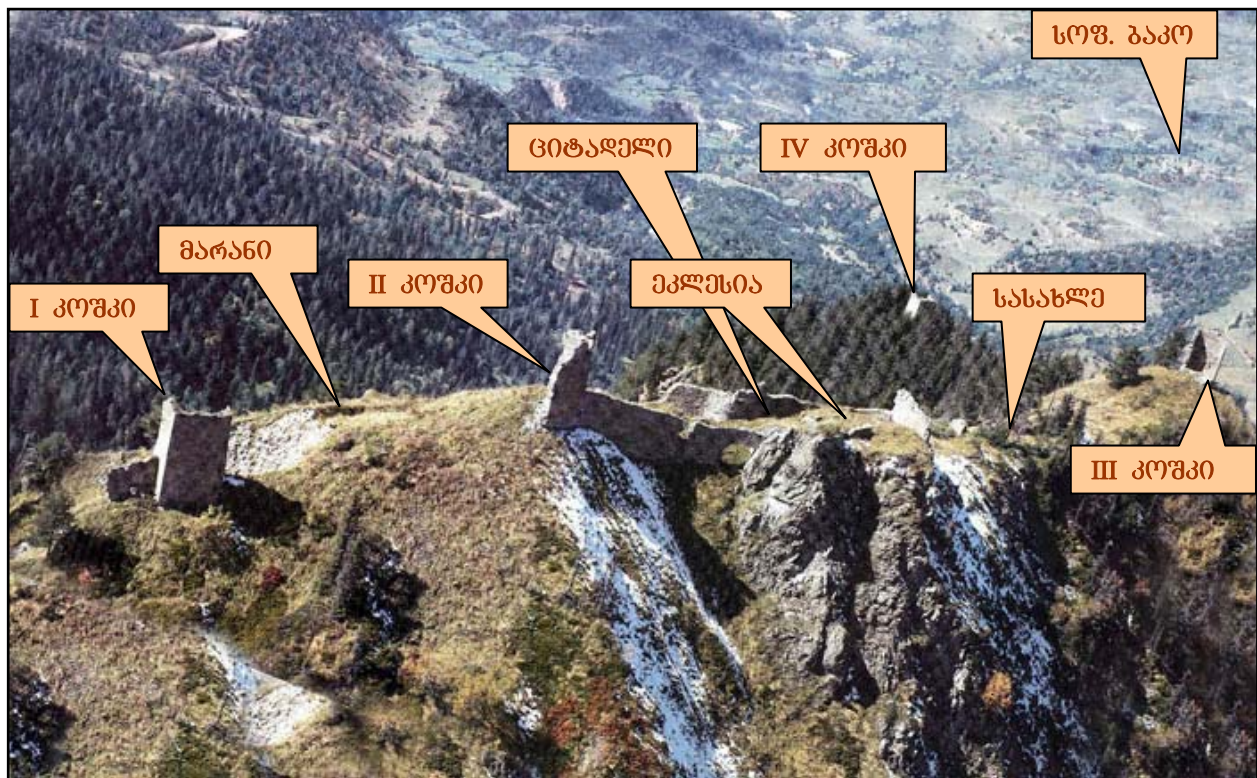

ხულოს მუნიციპალიტეტი
სოფ. ბაკო
ხიხანის ციხე
დასკვნები და რეკომენდაციები

ხედი ჩრდილო-აღმოსავლეთიდან

ხელოვნებათმცოდნე – გ. კანიშვილი;

ხიხანის ციხის რეაბილიტაციის მიზანი და რეკომენდაციები

წინასწარი რეკომენდაციები შედგენილი იყო ისტორიულ-არქიტექტურული კვლევის პროცესში. ამჟამად კი წარმოდგენილია ზოგადი დასკვნები და დეტალური რეკომენდაციები. რეკომენდაციები შედგენილია ხიხანის ციხესიმაგრის ციტადელის გალავნის, კოშკების, სასახლის, ეკლესიის და სხვა ნაგებობების რეაბილიტაციისა და ნაწილობრივი ადაპტაციის მიმართებით.

კიდევ ერთხელ უნდა გავიმეოროთ, რომ ამ ციხის ნაგებობების მიწისა და ქვა-ღორღისგან გაწმენდისა და მათი მიზანმიმართული გათხრის გარეშე, ძნელია სრულყოფილი წარმოდგენა შევიქმნათ ცალკეული შენობების თავდაპირველ სახეზე და მთელ კომპლექსზე. ამიტომ თითქმის ყველა შემთხვევაში აუცილებელია ნაგებობების პერიმეტრის და ინტერიერის გათხრა მეტი ინფორმაციის მოსაპოვებლად, რაც საშუალებას მოგვცემს გავზარდოთ აღსადგენი მოცულობების პროცენტი და რესტავრაციის ხარისხი. ასევე, მეტ-ნაკლებად სრული ინფორმაციის შემთხვევაში გაადვილდება ციხის ადაპტაციის შესაძლებლობაც. ამიტომ გამორიცხული არ არის, რომ ახალი არსებითი ფაქტობრივი მასალის გამოვლენის შემდეგ გარკვეულწილად შეიცვალოს სარეაბილიტაციო პროექტის ზოგი კვანძი.

ამჟამად გთავაზობთ შემდეგ რეკომენდაციებს

ზოგადი ხასიათის:

დამკვეთის მიერ ნათლად უნდა იყოს წარმოდგენილი ციხესიმაგრის რეაბილიტაციის მიზანი, მისი პერსპექტიული გამოყენების მიმართულებები და ობიექტის ტურისტული პოტენციალი;

ასევე ცნობილი უნდა იყოს დაფინანსების წყაროებისა და ფინანსების დაახლოებითი მოცულობა პროექტირებისას ამა თუ იმ გადაწყვეტილების მიღებისათვის;

დადგენილი უნდა იყოს რეაბილიტაციის პროგრამა, ჩასატარებელ სამუშაოთა დეტალური ჩამონათვალით;

გასათვალისწინებელია კლიმატური პირობები (დიდთოვლიანობა), როგორც ისტორიულ ნაგებობათა, ასევე მისასვლელი გზებისა და ინფრასტრუქტურის პროექტირებისას, ახალ კონსტრუქციათა მდგრადობის სამომავლო პერსპექტივის გათვალისწინებით;

საჭიროა არქეოლოგიური გათხრების მიზნობრივი დაგეგმვა კოშკების, ეკლესიის, გალავნის და სხვა ნაგებობათა არქიტექტურული დეტალების გამოსავლენად;

ეს საკითხები ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირშია და ამა თუ იმ კომპონენტის ინტენსივობაზე იქნება დამოკიდებული სარესტავრაციო და სარეაბილიტაციო სტრატეგიის მიმართულების განსაზღვრა, რაც აისახება პროექტირებაზეც;

გარდა ამისა, არსებობს უპირობო მეთოდოლოგიური დებულებები, რაც აუცილებლად უნდა იყოს გათვალისწინებული პროექტირებისას:

1. როდესაც ნაგებობა თითქმის მთლიანად დანგრეულია – ფაქტობრივი მასალის (არქიტექტურული მონაცემების) არ არსებობის ან სიმცირის შემთხვევაში და როდესაც არქიტექტურულ-სახელოვნებათმცოდნეო კვლევაც არ გვაძლევს საშუალებას დავადგინოთ ნაგებობის თავდაპირველი სახე, მეთოდოლოგიურად დაშვებულია არქიტექტურულ ძეგლთა შემორჩენილი ნაშთების მხოლოდ კონსერვაცია;

2. როდესაც ნაგებობა მეტ-ნაკლებად შემორჩენილია – კვლევის შედეგად თუ დგინდება დანგრეული ნაგებობის განსაზღვრული მონაკვეთების არქიტექტურული ელემენტების თავდაპირველი სახე, შესაძლებელია ნაგებობის ნაწილობრივი აღდგენა და მისი დაუდგენელი მონაკვეთების სივრცითი ასახულების ძირითადი პარამეტრების წარმოჩენა, ახალი მასალითა და ტექნოლოგიით;

3. როდესაც ნაგებობა ნაკლებად არის დაზიანებული – დიდი რაოდენობით ფაქტობრივი მასალის არსებობისა და სტილისტურ-არქიტექტურული კვლევის შედეგად გამოტანილი დასკვნების საფუძველზე შესაძლებელია დაზიანებული და დანგრეული ნაგებობის სრული აღდგენაც. ამ შემთხვევაში მიღებულია ასევე ანალოგიების მოშველიება სათანადო დასაბუთებით. თუმცა ამ შემთხვევაშიც ბოლომდე გაურკვეველი კვანძებიც უნდა აღდგეს ახალი ტექნოლოგიებისა და მასალის გამოყენებით.

4. კომპლექსების რეაბილიტაციის დროს ადაპტაციასაც მიმართავენ, ოღონდ მეთოდოლოგიურად ეს დასაშვებია უპირატესად ახალ სტრუქტურათა და ნაგებობათა მოწყობისას ინფრასტრუქტურის გამართვის მიზნით (მისასვლელი გზა, პანდუსი, კიბე, მოაჯირი, საცქერი ბაქანი და სხვ.). ხოლო უშუალოდ არქიტექტურულ ძეგლებთან

მიმართებაში ადაპტირების გამოყენებისას სიფრთხილეა საჭირო რათა არ დაიკარგოს ისტორიული ნაგებობის ავთენტურობა. ასეთ შემთხვევებში როდესაც ამა თუ იმ არქიტექტურული ელემენტის თავდაპირველი ზუსტი სახე ცნობილი არ არის და თვალსაჩინოებისათვის კი სასურველია მათი დამატება – ამგვარი ჩანართების შემთხვევაში, სასურველია გამოყენებული იყოს განსხვავებული მასალა – ლითონი, მინა, ლითონ-პლასტმასი და თანამედროვე ტექნოლოგიები. სხვა შემთხვევაში მივიღებთ ახალციხის რაბათის ახლადადაპტირებული კომპლექსის ეფექტს – ადაპტაციას ავთენტურობის დაკარგვის ხარჯზე.

საადაპტაციო ინტერვენციის საბოლოო პროცენტი შეიძლება დავადგინოთ მხოლოდ ნაგებობების გაწმენდის შემდეგ. ამიტომ მოსალოდნელია შეიცვალოს დამოკიდებულება ამა თუ იმ ნაგებობის რესტავრაციის მეთოდის მიმართ.

ხიხანის ციხე მოჩანს, როგორც ციხის მისადგომებიდან, ასევე მოპირდაპირე ქედების თვალსაწიერიდან და ამ საინტერესო სათავედაცვო სტრუქტურის თვალსაჩინოდ წარმოჩენის მიზნით (რა თქმა უნდა სარესტავრაციო მეთოდოლოგიის მოთხოვნების დაცვით), შესაძლებელი ჩანს ციტადელის გალავნის კედლების მნიშვნელოვანი ნაწილისა და კოშკების აღდგენა (მონგრეული კედლების აღდგენა და არსებულის მომატება სიმაღლეში).

ციხის სხვადასხვა ნაგებობის მიმართ სასურველია გამოვიყენოთ რეაბილიტაციის ზემოთ დასახელებული სხვადასხვა მეთოდი ნაგებობათა შემორჩენილი ნაწილებისა და არქიტექტურული ელემენტების პროცენტული მაჩვენებლის შესაბამისად.

მხოლოდ კონსერვაცია

სასახლე სამხრეთი მინაშენით;

კონსერვაცია ნაწილობრივი აღდგენით

I კოშკი, II კოშკი, IV კოშკი, ციტადელის გალავანი, მარანი;

სრული აღდგენა

ხარო, III კოშკი, სამივე საყარაულო კოშკი;

ადაპტაცია

ეკლესია.

დავიწყოთ ეკლესიით. ეკლესია თითქმის მთლიანად დანგრეულია და მისი შემორჩენილი ნაწილები არ არის საკმარისი ნაგებობის თავდაპირველი მხატვრულ-არქიტექტურული ასახულობის დასადგენად. ჩვენ არ ვიცით ეკლესიის სიმაღლე, გადახურვის სისტემა (ქვედა ტერასაზე, სასახლის დანგრეულ კედელზე ალავია რამდენიმე დაზიანებული ღორფინი, თუმცა მათი მიკუთვნება ეკლესიის გადახურვისადმი შეგვიძლია მხოლოდ ვივარაუდოთ), კარ-სარკმელთა განთავსების ადგილი და ფორმა (გამოვლინდა მხოლოდ სამხრეთი შესასვლელის აღმოსავლეთი წირთხლის ნაშთი), საფასადო მორთულობის და ინტერიერის სტრუქტურის სახე (გაურკვეველია ჩრდილოეთ კედლის ქვედა გაგანიერებული წყობა და კანკელის ადგილზე კედლის ნაშთის ფორმა).

ამიტომ, მეთოდოლოგიურად აქ შესაძლებელია მხოლოდ კონსრევაცია. იმ შემთხვევაში კი თუ გადაწყდება ეკლესიის აშენება, იგი უნდა დაპროექტდეს როგორც ახალი მოცულობა – ეს უნდა იყოს არა ციხის ციტადელში შემორჩენილი ეკლესიის ნანგრევის აღდგენა, არამედ პრაქტიკულად ახალი ეკლესიის მშენებლობა, რომლის საფასადო სახე შესაძლოა წარმოჩენილი იქნეს თანადროული ეპოქის ანალოგიების მხოლოდ მოშველიებით. იგულისხმება იმ დროისთვის დამახასიათებელი არქიტექტურული დეტალებისა და სტილისტური ნიშნების გამოყენება – შესასვლელთა და სარკმელთა სავარაუდო განთავსების ადგილი, ორქანობიანი გადახურვის სახე და ქანობის გრადუსი, ინტერიერის კონსტრუქციული დეტალები და სხვ.

კონსტრუქციულად უნდა გამაგრდეს ეკლესიის შემორჩენილი კედლები და დაფიქსირდეს არსებული წყობა. ეკლესიის დანარჩენი მასა კი სასურველია იყოს თლილი ქვების საფასადე წყობის (საგულისხმოა, რომ ციტადელის გალავნის აღმოსავლეთი კედლის ერთ-ერთ მონაკვეთში დატანილია თლილი კვადრები). კედლების აყვანისას შეგვიძლია ვიხელმძღვანელოთ ნაგებობის შემორჩენილი კედლების ქვედა რიგების წყობის ხასიათით. იგივე შეიძლება მოვიმოქმედოთ ინტერიერში.

უპრიანია ჩაკვეთილ სიბრტყიანი სადა ლავგარდანი, რადგან ნაკლებად სავარაუდოა აქ თარო ლავგარდანის არსებობა.

მართკუთხა კოშკები

ნახევრად დანგრეული კოშკების სრული აღდგენა, როდესაც ბოლომდე არ არის დადგენილი მათი თავდაპირველი სახე, მეთოდოლოგიურად გაუმართლებელია. ამიტომ კოშკების რეაბილიტაციის დროს უნდა გამოვიყენოთ კონსერვაციისა და ნაწილობრივი აღდგენის მეთოდი. ამ შემთხვევაში, კოშკების აღდგენის პროცენტული მაჩვენებელი, პირდაპირ პროპორციული უნდა იყოს მათი შემორჩენილი კედლების და არსებული თუ მოძიებული კონსტრუქციული დეტალების პროცენტული მაჩვენებლისა. ამასთან, კოშკების რეაბილიტაციის დროს ჩვენი მიზანი უნდა იყოს მათი მაქსიმალური ვიზუალიზაცია მეთოდოლოგიურად დაშვებული შესაძლებლობის ფარგლებში. ეს კი გულისხმობს არქიტექტურული კვლევის პროცესში შემუშავებული დასკვნების გამოყენების შესაძლებლობასაც. მაგ. ამ კოშკებში სართულშუა გადახურვა ხის კოჭებზე და ზედა სართულების დავიწროებით შექმნილ საყრდენებზე იყო მოწყობილი, რაზეც მეტყველებს საკოჭე ბუდეები და დავიწროებული კედლების შედგენად დარჩენილი თაროები. ამასთან ცნობილია, რომ კოჭებზე ეწყობოდა ლატანი, ფიჩხი და 10-15 სმ-ის მიწა, რაც შემდეგ იტკეპნებოდა. ზოგ შემთხვევაში დატკეპნილი მიწის ქვეშ გამოყენებული იყო ფიქალისებური ქვის ფილები, როდესაც ასეთი ქვა ბლომად მოიპოვებოდა ადგილობრივად. ზედა სართულებზე მოწყობილი იყო სადრენაჟო სისტემებიც.

ჩვენს შემთხვევაში კოჭებზე, კონსტრუქციული მდგრადობის მიზნით შესაძლებელია გამოვიყენოთ რკინაბეტონის თხელი ფილა (5-7სმ) და დავგრუნტოთ დატკეპნილი მიწით. როგორც შემორჩენილი კედლებიდან ირკვევა, კოშკები უნდა ყოფილიყო სამსართულიანი, მეოთხე საბრძოლო ღია სართულით. როგორც ჩანს, მეოთხე სართულებზე „ნიკარტისებური“ მაშიკულები იყო მოწყობილი. შემორჩენილია მეორე კოშკის მეოთხე სართულის აღმოსავლეთი კედლის ჩრდილოეთი კუთხის მაშიკული. მაშიკული უნდა ყოფილიყო კოშკის აღმოსავლეთი კედლის სამხრეთ მონაკვეთშიც, რადგან კოშკებში მაშიკულები თითქმის ყოველთვის შეწყვილებულია – ქვემო ჭალა XVIIIს., ანანურის კოშკი „შეუპოვარი“ XVIIIს და სხვ. (თითო მაშიკული თითო კედელზე კეთდებოდა იმ შემთხვევაში, თუ მაშიკული კედლის ცენტრში იყო დატანილი – ქსანის ბაგინის კოშკი XVI-XVIIIს, ანანურის კოშკები XVIIIს, თრუსოს ხეობის აბანოს კოშკი XVIIIს, ჩინთის კოშკი XVIIIს.). ამასთან მაშიკულები ძირითადად კეთდებოდა კოშკის იმ კედლებზე, რომლებიც ციხის გარეთ იყო მიმართული. ცალკე მდგომ კოშკებზე კი მაშიკულები ეწყობოდა კოშკის ოთხივე კედელზე.

როგორი სახის იყო კოშკების ზედა ნაწილები არ ვიცით. ქონგურები არ შემორჩენილა. თუმცა სავარაუდოა, რომ კოშკები, ისევე როგორც გაღავნის კედლები ქონგურებით უნდა ყოფილიყო დასრულებული.

ამ ზოგადი დებულებებიდან გამომდინარე თითოეულ კოშკზე შეიძლება შევიმუშავოთ შემდეგი კონკრეტული რეკომენდაციები.

I კოშკი

სასურველია კოშკის ფასადებისა და ინტერიერის გაწმენდა მცენარეული საფარის, ჩამოშლილი ქვადორღისა და მიწისგან; დასავლეთ ფასადთან ჩამონგრეული კლდისა და საძირკვლის გამაგრება; ჩრდილოეთი და სამხრეთი კედლების დასავლეთი მონგრეული ფლანგების ნაწილობრივი აღდგენა და კონსერვაცია. შესაძლებელია კარის ღიობის აღდგენა ჩრდილოეთი კედლის მესამე სართულზე (შემორჩენილია კარის აღმოსავლეთი წირთხლი თლილი ქვის წყობით); სართულშუა გადახურვის მოწყობა ხის კოჭებზე, თვალსაჩინოებისათვის დასავლეთით გახსნილი კედლით.

კოშკის ინტერიერში, აღმოსავლეთ კედელში შემორჩენილია საკოჭე ბუდეები. კოჭების დასაყრდნობად თითოეულ სართულზე დასავლეთისკენ, შესაძლებელია მოეწყოს ლითონის თარაზული საყრდენები, ჩამაგრებული ჩრდილოეთისა და სამხრეთის აღდგენილ კედლებში. კოჭებზე დალაგებულ ლატანზე შესაძლოა მოეწყოს ბეტონის თხელი ფილა კონსტრუქციული სიმტკიცისათვის და შემდეგ დაიგრუნტოს. მესამე სართული მთელ სიმაღლეზე ჩანს შემორჩენილი. მეოთხე სართულის კედლები გათხელებული უნდა ყოფილიყო და მესამე სართულის გადახურვა ამ გათხელებით წარმოქმნილ თაროზე უნდა ყოფილიყო მოწყობილი. მეოთხე სართულზე შესაძლებელი იქნება მაშკულების მოწყობა. მათი არსებობის კვალი შეიძლება დადგინდეს ახლოდან ნახვისას, ხარაჩოს მოწყობის შემდეგ.

II კოშკი

სასურველია კოშკის ფასადებისა და ინტერიერის გაწმენდა მცენარეული საფარის, ჩამოშლილი ქვადორღისა და მიწისგან; არსებული კედლებისა და საძირკვლის გამაგრება; არსებული წყობისა და შემორჩენილი არქიტექტურული ელემენტების საშუალებით შესაძლებელი ჩანს კოშკის სამხრეთ-დასავლეთი და სამხრეთ-აღმოსავლეთი ჩამონგრეული კედლების აღდგენა მესამე სართულის დასაწყისამდე, რაც კონსტრუქციულადაც გაამაგრებს სტრუქტურას. შესაძლებელია კოშკის თვალსაჩინოებისათვის სართულშუა გადახურვების მოწყობა ხის

კოჭებზე, პირველ და მეორე სართულებზე, ხოლო მესამე სართულის ნაწილობრივად აღდგენილ სამხრეთ-დასავლეთ და სამხრეთ-აღმოსავლეთ კედლებზე მოეწოვს პარაპეტი თანამედროვე მასალის კონსტრუქციებით. შესაძლებელი ჩანს კოშკის აღმოსავლეთი კედლის ჩრდილოეთი კუთხის დაზიანებული „ნიკარტისებური“ მაშიკულის აღდგენა და ასეთივე მაშიკულის დამატება აღმოსავლეთი კედლის სამხრეთ მონაკვეთშიც, რადგან კუთხის მაშიკულები, როგორც ავღნიშნეთ, წყვილად კეთდებოდა (ამ მაშიკულის ნაშთები შესაძლებელია აღმოჩნდეს კოშკის მეოთხე სართულის შესწავლისას აქ ხარაჩოების მოწოვობის შემდეგ).

შესაძლებელია ციტადელის გალავანის აღმოსავლეთი მონგრეული კედლის აღდგენა და მისი მიბჯენა კოშკის ჩრდილოეთ კედელზე, რომელზეც არსებობს ამ კედლის კვალი.

III კოშკი

სასურველია კოშკის ფასადებისა და ინტერიერის გაწმენდა მცენარეული საფარის, ჩამოშლილი ქვადორღისა და მიწისგან; არსებული კედლებისა და საძირკვლის გამაგრება; კოშკის კედლების წყობისა და შემორჩენილი არქიტექტურული ელემენტების საშუალებით შესაძლებელი ჩანს კოშკის სამხრეთი კუთხის და მიმდებარე ჩამონგრეული კედლების აღდგენა და სართულშუა გადახურვების მოწოვა ხის კოჭებზე; შესაძლებელი ჩანს IV სართულის და მაშიკულების დამატება ოთხივე ფასადზე რადგან კოშკი ცალკე მდგომია მიმდებარე გალავნის გარეშე. აქ, შესაძლებელია კოშკის მოკლე გვერდებზე თითო, ხოლო გრძელ გვერდებზე წყვილი მაშიკული ყოფილიყო მოწოვილი. ამ შემთხვევაშიც მეოთხე სართულის არქიტექტურული და კონსტრუქციული ელემენტების ნაშთები შესაძლებელია აღმოჩნდეს კოშკის მეოთხე სართულის შესწავლისას აქ ხარაჩოების მოწოვობის შემდეგ.

IV კოშკი

სასურველია კოშკის ფასადებისა და ინტერიერის გაწმენდა მცენარეული საფარის, ჩამოშლილი ქვადორღისა და მიწისგან; არსებული კედლებისა და საძირკვლის გამაგრება; სართულშუა გადახურვების აღდგენა ხის კოჭებით I და II სართულებზე. ჩრდილოეთი კედლის ქვედა, დასავლეთი გარღვეული კუთხის ამოშენება. ხის კარის ჩასმა აღმოსავლეთი კედლის მეორე სართულის შესასვლელ დიობში. ხის მისადგმელი კიბის მოწოვა აღმოსავლეთ ფასადზე. მესამე სართულის კედლების ოდნავ გაზრდა სიმაღლეში და კონსერვაცია.

ხარო

ამოსუფთავება, ზედა წრის ამოყვანა ქვის წყობით.

ციტადელის გალავანი

შესაძლებელია გალავნის ფასადებისა და ინტერიერის გაწმენდა მცენარეული საფარის, ჩამოშლილი ქვადორღისა და მიწისგან; არსებული კედლებისა და საძირკვლის კონსტრუქციული გამაგრება; აქაც, ისევე როგორც კოშკების შემთხვევაში, ამ საინტერესო სათავდაცვო სტრუქტურის თვალსაჩინოდ წარმოჩენის მიზნით (რა თქმა უნდა სარესტავრაციო მეთოდოლოგიის მოთხოვნების დაცვით), შესაძლებელი ჩანს ციტადელის გალავნის კედლების მნიშვნელოვანი ნაწილის აღდგენა შემორჩენილი ნაწილებისა და არქიტექტურული ელემენტების პროცენტული მაჩვენებლის შესაბამისად (მონგრეული კედლების აღდგენა და არსებულის მომატება სიმაღლეში).

ნაწილობრივი აღდგენა და კონსერვაცია ციტადელის სამხრეთი გალავნის მონაკვეთისა და დასავლეთი გალავნის ცენტრალური ნაწილისა. გალავნის აღდგენა III და IV კოშკებთან, როგორც ეს ჩანს საარქივო ნახაზებსა და ფოტოზე. გალავნის მთელ პერიმეტრზე მოშლილი ნაწილების მონიშვნა და ამოყვანა განსაზღვრულ სიმაღლეზე. შესაძლებელი ჩანს რამდენიმე ქონგურის მონიშვნაც. სარბენი ბილიკების მინიშნებაც.

ე.წ. საყარაულო კოშკები

ყველა ეს ნაგებობა რელიეფზეა მორგებული და სანახევროდ მიწაშია ჩამჯდარი. ეს უნდა ყოფილიყო ერთსართულიანი, თარაზულგადახურვიანი ნაგებობები ბუხრებით. აქ შესაძლებელი ჩანს მათი აღდგენა, ხის კოჭებით გადახურვა და ზემოდან გრუნტის მოწყობა გამწვანებით, ანუ ნახევრად მიწაში ჩამჯდარი სტრუქტურების მოწყობა.

I საყარაულო კოშკი

ინტერიერის და ფასადების წინა ნაწილის გაწმენდა ჩამოშლილი ქვადორღისა და მიწისგან; გამაგრება, ბუხრების აღდგენა. შესაძლოა მოეწყოს თარაზული გადახურვა ხის კოჭებზე.

II საყარაულო კოშკი

ინტერიერის და ფასადების წინა ნაწილის გაწმენდა ჩამოშლილი ქვადორღისა და მიწისგან; გამაგრება, ბუხრების აღდგენა. შესაძლოა მოეწყოს თარაზული გადახურვა ხის კოჭებზე.

III საყარაულო კოშკი

შესაძლებელი ჩანს კოშკის I სართულის აღდგენა დასავლეთი არქიტრავეული შესასვლელით. მიწის მოხსნა წინა ფასადის პერიმეტრზე, ბუხრის აღდგენა და თარაზული გადახურვის მოწყობა.

სასახლე

აქაც შესაძლებელია სასახლის ფასადებისა და ინტერიერის გაწმენდა მცენარეული საფარის, ჩამოშლილი ქვალორდისა და მიწისგან; ნაგებობების გეგმის გამოვლენა ჩრდილოეთ მონაკვეთში და დაკონსერვება. სასახლის გრძივი პერიმეტრის გვიანდელი მშრალად ნაწყობი ქვების აღაგება, იქვე გარეთ გამოვლენილი განიერი კედლების გაწმენდა, საძირკვლის კონსტრუქციული გამაგრება და დაკონსერვება. არსებული წყობისა და შემორჩენილი არქიტექტურული ელემენტების საშუალებით შესაძლებელი ჩანს დარბაზის კედლების აღდგენა გარკვეულ სიმაღლემდე, სასახლის ნანგრევის მოცულობითი ჩვენება და კონსერვაცია. ჩრდილოეთი და დასავლეთი ტიშპანებიანი შესასვლელების აღდგენა.

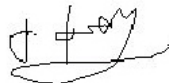
მარანი

ასეთი ტიპის მარანი ან მისი ნაშთები არსებობს აჭარის ბევრ ციხე-სიმაგრეში. შესაძლებელი ჩანს ინტერიერის და კედლების გაწმენდა ჩამოშლილი ქვალორდისა და მიწისგან; არსებული კედლების კონსტრუქციული გამაგრება. კულუარში, სამხრეთი მხრიდან ჩაქცეული კედლის მონიშვნა მსუბუქი კონსტრუქციებით და ახალი ტექნოლოგიით. შესაძლებელია აღდგეს ანალოგიების გამოყენებით (სხალთის მარანი).

მთელი ციხესიმაგრის მიმართებაში

ვიზუალიზაციისათვის სასურველია ციხის სამგანზომილებიანი ფოტომოდელის შექმნა და თითოეული ობიექტის სარესტავრაციო პროექტზე დატანილი იყოს სრული გრაფიკული რეკონსტრუქციის მონახაზი.

ხელოვნებათმცოდნე –
გია ჭანიშვილი

ნოემბერი 2012წ